४०

भौमोऽत्रिः।इन्द्रः, ५ सूर्यः, ६-९ अत्रिः। १-३ उष्णिक्, ५, ९ अनुष्टुप्, ४, ६-८ त्रिष्टुप्।

आ याह्यद्रिभिः सुतं सोमं सोमपते पिब।वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम॥ ५.०४०.०१

वृत्रहन्तम- अतिशयेन वृत्रनाशक। सोमपते- रसपालक। इन्द्र- परमेश्वर। वृषन्- वर्षक। आ याहि- आगच्छ। वृषभिः- वर्षकैः। अद्रिभिः- पाषाणैः स्थैर्यप्रतीकैः। सुतम्- निष्पादितम्। सोमम्- रसम्। पिब- अनुभव ॥१॥

वृषा ग्रावा वृषा मदो वृषा सोमो अयं सुतः।वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम॥ ५.०४०.०२

ग्रावा- स्थैर्यप्रतीकः पाषाणः। वृषा- वर्षकः। मदः- त्वद्धर्षः। वृषा। वृषा। अयम्- एषः। सोमः- रसः। सुतः- निष्पन्नः। वृषन्- वर्षक। इन्द्र- परमेश्वर। वृषभिः- स्ववर्षकशक्तिभिः। वृत्रहन्तम- अतिशयेन वृत्रनाशक ॥२॥

वृषा त्वा वृषणं हुवे वज्रिञ्चित्राभिरूतिभिः।वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम॥ ५.०४०.०३

वज्रिन्- वज्रपाणे। चित्राभिः- नानाविधाभिः। ऊतिभिः- रक्षाशक्तभिर्निमित्ताभिः। वृषा- रसवर्षकः सन्। त्वा- त्वाम्। वृषणम्- वर्षकम्। हुवे- आह्वये। वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम ॥३॥

ऋजीषी वज्री वृषभस्तुराषाट् छुष्मी राजा वृत्रहा सोमपावा।
युक्त्वा हरिभ्यामुप यासदर्वाङ्माध्यंदिने सवने मत्सदिन्द्रः॥ ५.०४०.०४

ऋजीषी- आर्जवसम्पन्नः। वज्री- वज्रपाणिः। वृषभः- वर्षकः। तुराषाट्- त्वरमाणशत्रवभिभविता। शुष्मी- शत्रुशोषकः। राजा- स्वामी। वृत्रहा- आवरणनाशकः। सोमपावा- रसानुभवकरः। हरिभ्याम्- प्राणाश्वाभ्याम्। युक्त्वा- स्वरथं योजयन्। अर्वाङ्- अस्मदभिमुखम्। उप यासत्- आगच्छतु। इन्द्रः। माध्यन्दिने सवने- मध्याह्नसम्भजने। मत्सत्- तुष्यतु ॥४॥

यत्त्वा सूर्य स्वर्भानुस्तमसाविध्यदासुरः।अक्षेत्रविद्यथा मुग्धो भुवनान्यदीधयुः॥ ५.०४०.०५

सूर्य- सवितः। आत्मन्नित्याध्यात्मिके। यत्- यदा। आसुरः- प्राणमयः। स्वर्भानुः- मायाप्रकाशः। राहुरित्याधिभौतिके। मूलप्रकृतिरित्याध्यात्मिके। मूलप्रकृतेः प्रकाशत्त्वं हिरण्मयेन पात्रेण सत्यस्यापिहितं मुखमित्यादिश्रुतिषु निहितं भाति शुभ्रमित्याद्युपनिषत्सु च प्रसिद्धम्। तमसा- अन्धकारेणाज्ञानमयेन। अविध्यत्- आवृणोत्। तदा। अक्षेत्रवित्- अन्धकारे क्षेत्रमजानन्। मुग्धः- मनुष्यो मूढो भवति। तथा। भुवनानि- लोकाः। अदीधयुः- अदृश्यन्त। छादयति शशी सूर्यमिति सूर्यग्रहणमुक्तमार्यभट्टीये। शशी मनुष्यप्रज्ञास्थरसप्रतीकः। ॥५॥

स्वर्भानोरध यदिन्द्र माया अवो दिवो वर्तमाना अवाहन्।
गूळ्हं सूर्यं तमसापव्रतेन तुरीयेण ब्रह्मणाविन्ददत्रिः॥ ५.०४०.०६

अध- अथ। स्वर्भानोः- मायाप्रकाशस्य। दिवः- आत्मभूतस्य सूर्यस्य। अव- अधः। वर्तमानाः- प्रवृत्ताः। न याथार्थ्यतः प्रवृत्ताः किन्त्वौपाधिकरूपेणैव प्रवृत्ता इति विवक्षया अव वर्तमाना इति वाक्यप्रयोगः। मायाः। इन्द्र। अवाहन्- नाशितवानसि। अपव्रतेन- नियमविरोधेन। तमसा- मायान्धकारेण। गूळ्हम्- गूढम्। सूर्यं- आत्मसूर्यम्। तुरीयेण- जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यतीतेन। ब्रह्मणा- बृहता समाधिना। अत्रिः- अग्न्युपासकः। अविन्दत्- ज्ञातवान्। लेभे वा ॥६॥

मा मामिमं तव सन्तमत्र इरस्या द्रुग्धो भियसा नि गारीत्।
त्वं मित्रो असि सत्यराधास्तौ मेहावतं वरुणश्च राजा॥ ५.०४०.०७

अत्र- अस्मिन् स्थाने। तव- त्वयि। सन्तम्- भवन्तम्। इमम्- एतम्। माम्। इरस्या- अन्नेच्छया। द्रुग्धः- द्रोग्धा। भियसा- भयेन। मा। नि गारीत्- गिरतु। त्वम्। मित्रः- स्नेहसम्पन्नः। असि- भवसि। सत्यराधाः- सत्यसंसिद्धः। त्वम्। वरुणश्च राजा- ऋताधिदेवता च। युवाम्। इह- अत्र। मा- माम्। अवतम्- रक्षतम्॥७॥

ग्राव्णो ब्रह्मा युयुजानः सपर्यन्कीरिणा देवान्नमसोपशिक्षन्।
अत्रिः सूर्यस्य दिवि चक्षुराधात्स्वर्भानोरप माया अघुक्षत्॥ ५.०४०.०८

ब्रह्मा- मन्त्रवित्। ग्राव्णः- पाषाणोपलक्षितस्थैर्यभावनानि। युयुजानः- युञ्जन्। सपर्यन्- परिचरन्। कीरिणा- सामकीर्तनेन। देवान्। नमसा- नमस्कारेण। उपशिक्षन्- प्रसाधयन्। अत्रिः- अग्न्युपासकः। दिवि- चिदाकाशे। सूर्यस्य- सवितुरात्मनः सकाशम्। चक्षुः- स्वज्ञानचक्षुः। अधात्- स्थापितवान्। स्वर्भानोः- मायाप्रकाशस्य मूलप्रकृतिभूतस्य। मायाः। अप अधुक्षत्- न्यवारयत्॥८॥

यं वै सूर्यं स्वर्भानुस्तमसाविध्यदासुरः। अत्रयस्तमन्वविन्दन्नह्य१न्ये अशक्नुवन्॥ ५.०४०.०९

यम्। सूर्यं- आत्मानम्। आसुरः- प्राणमयः। स्वर्भानुः- मायाप्रकाशो मूलप्रकृतिभूतः। तमसा- अन्धकारेण। अविध्यत्- आवृतवान्। तम्। अत्रयः- अग्न्युपासकाः। अविन्दन्- ज्ञातवन्तो लेभिरे वा। अन्ये- इतरे उपासनाबलरहिताः। नहि। अशक्नुवन्॥९॥